

set, voce magna pronuntiavit, dicens : Constantino A
 universali patriarchæ multos annos, » etc. Hæc
 vero, neutiqum a me pro veris plene asserta nove-
 ris, lector. Quinimo, si hanc litteraturam calles
 (quæ in forensi quidem palestra desudantibus per-

utilis, at in republica versantibus plane necessaria
 est) libique, quid melius istis, occurreret; me ero-
 ditionis tuæ præconem, tuique sequacem invenisti.
 Fruere interea, et vive.

Sapienti pauca sufficiunt.

NITHARDI

ANGELEBERTI FILII, CAROLI MAGNI IMPERATORIS EX BERTHA FILIÀ NEPOTIS,

DE DISSENSIONIBUS FILIORUM LUDOVICI PII

LIBRI QUATUOR.

(Ad annum usque 843.)

AD CAROLUM CALVUM FRANCORUM REGEM.

*Recens a mendis et corruptionibus innumeris expurgati, partim ope vetustissimi ms. codicis, qui exstat in
 bibliotheca D. Alexandri Petuvii S. P., partim conjecturis a sensu historici desumptis.*

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

Cum, ut optime, mi domine, nosti, jam pene an-
 nis duobus illatam a fratre vestro persecutionem vos
 vestrique haud quaquam meriti pateremini, ante-
 quam Cadhellenicam introissemus civitatem, præ-
 cepistis, ut res vestris temporibus gestas styli officio
 memoriæ tradereim. Opportuna quidem placidaque
 res, fateor, fuerat præcepta, si otium tanti negotii
 ut digne exsequeretur, fuisset concessum. Nunc au-
 tem si quid minus, vel incultius quam oportuerit,
 pro rerum magnitudine huic operi inveneritis inser-
 tum, tanto facilius venia a vobis vestrisque mihi
 debetur, quanto me nostis eodem turbine quo et
 vos, dum hoc opus peregerim, esse agitatum. Præ-
 terire autem ea quæ temporibus pii patris vestri
 gesta sunt, disposueram, sed facilius cuilibet le-
 genti altercationum vestrarum veritas patebit, si
 quædam, quæ suo in tempore contigisse novinus,
 summotenus prælibavero. Avi quoque insuper ves-
 tri venerandam memoriam per omnia obmittere
 ratum minime videtur. Ac per hoc textus hinc sumat
 exordium.

Karolus bonæ memoriæ, et merito Magnus, impe-
 rator ab universis nationibus vocatus, hora videli-
 cet plus minus diei tertia, in senectute bona dece-
 dens, omnem Europam omni bonitate repletam reli-
 quit. Vir quippe omni sapientia et omni virtute, hu-
 manum genus suo in tempore adeo præcellens, ut
 omnibus orbem inhabitantibus terribilis, amabilis
 pariterque et admirabilis videretur; ac per hoc
 omne imperium omnibus modis, ut cunctis mani-
 feste claruit, honestum et utile effecit. Nam super
 omne quod admirabile fateor fore, Francorum Bar-
 barorumque ferocia ac ferrea torda, quæ nec Ro-
 mæna potentia domare valuit, hic solus moderato

B terrore ita repressit, ut nihil in imperio moliri præ-
 ter quod publicæ utilitati congruebat, manifeste au-
 derent. Regnavit feliciter per annos duos et triginta,
 imperiique gubernacula nihilominus cum omni felici-
 tate per annos quatuordecim possedit.

Hæres autem tantæ sublimitatis Lodhuwicus filio-
 rum ejus justo matrimonio susceptorum novissimus,
 cæteris decedentibus, successit. Qui, ut pro certo
 patrem obiisse comperit (815), Aquas ab Aquitania
 protinus venit: quo undique ad se venientem popu-
 lum, absque quolibet impedimento, suæ ditioni ad-
 dixit; de cæteris, qui sibi creduli videbantur, deli-
 beraturus. Initio quidem imperii suscepti pecuniam
 ingenti numero a patre relictam trifariam dividere
 jussit, et unam partem in causam funeris expendit,
 C duas vero inter se et sorores suas a patre justo ma-
 trimonio susceptas divisit, quas et instanter a pala-
 tio ad sua monasteria abire præcepit. Fratres quo-
 que adhuc tenera ætate, Drogonem, Hugonem, et
 Theodericum, participes mensæ effecit, quos et in
 palatio una secum nutrirî præcepit, et Bernardo
 nepoti suo filio Pippini regnum Italiæ concessit
 (818). Qui, quoniam ab eo paulo post defecit, capi-
 tur, et a Bertmundo Lugdunensis provinciæ præ-
 fecto luminibus pariter et vita privatur. Hinc autem
 metuens ne post dicti fratres populo sollicitato ead-
 dem facerent, ad conventum publicum eos venire
 præcepit, totondit, ac per monasteria sub libera
 custodia commendavit (819). Quo peracto, filios
 suos justo matrimonio junxit, et universum impe-
 rium inter eos ita divisit (821) ut Pippinus quidem
 Aquitaniam, Lodhuwicus autem Bajoariam, Lodha-
 rius vero post discessum ejus universum imperium
 haberet: cui et una secum imperatoris nomen ha-
 bere concessit. Interea Irmengardis regina mater-
 que illorum decessit, ac paulo post Lodhuwicus im-

perator Judith in matrimonium sumpsit (823), ex qua Karolus creatur.

Karolo quidem nato, quoniam omne imperium inter reliquos filios pater dividerat, quid huic faceret, ignorabat. Cumque anxius pater pro filio filios rogaret, tandem Lodharius consensus, ac sacramento testatus est, ut portionem regni, quam vellet, eidem pater daret, tutoremque ac defensorem illius se fore contra omnes inimicos ejus in futuro, jurando firmavit. Instigante autem Hugone, cujus filiam in matrimonium Lodharius duxerat (829), ac Mathfrido, cæterisque, sero se hoc fecisse pœnituit, et quemadmodum illud quod fecerat annullare posset, quærebat. Quod patrem matremque minime latuit, ac per hoc, hinc inde quod pater statuerat, Lodharius diruere, etsi non manifeste, occulte studebat. Ad quod Bernardum quemdam ducem Septimaniæ pater in supplementum sibi sumens, camerarium constituit, Karolumque eidem commendavit, ac secundum a se in imperio præfecit. Qui dum inconsulte republica abuteretur, quam solidare debuit, penitus evertit. Per idem tempus Karolo Almannia per edictum traditur. Tum tandem Lodharius, quasi justa querimonia reperta, tam fratres quam et universam plebem veluti ad restaurandum reipublicæ statum animabat. Quamobrem pariter cum omni populo patri ad Compendium superveniunt (830). Reginam velaverunt, fratres ejus Cunradum et Rodulfum totonderunt, atque in Aquitania servandos Pippino commiserunt. Bernardus quoque fuga lapsus in Septimaniam se recepit. Eribertus frater ejus captus, ac luminibus privatus, in Italiam custodiendus traditur. Et Lodharius quidem eo tenore republica adepta, patrem et Karolum sub libera custodia servabat (831): cum quo monachos, qui eidem vitam monasticam traderent, et eandem vitam illum assumere suaderent, esse præceperat. Res autem publica, quoniam quisque cupiditate illectus sua quærebat, quotidie deterius ibat. Quamobrem tam monachi, quos supra memoravimus, quam et cæteri, qui quod factum fuerat dolebant, illum percunctari cœperunt, si republica eidem restitueretur, an eam pro viribus erigere ac fovere vellet, maximeque cultum divinum, quo omnis ordo tuetur ac regitur. Quod quia facile confessum, in restauratione ejus ocius consensus est: assumptoque Gunthaldo quodam monacho, sub specie religionis in hoc negotio ad Pippinum Ludovicumque filios ejus occulte direxit: promittens, si in sua restitutione, una cum his qui hoc cupiebant, adesse voluissent, regnum utrisque se ampliari velle. Ac per hoc perfacile cupideque parvare, conventuque conducto, regina et fratres ejus eidem restituantur, ac plebs universa ditioni ejus se subdidit. Hinc hi, qui cum Lodhario senserunt, in concilium deducti, et ab ipso Lodhario ad mortem dijudicati, aut, vita donata, in exilium retrusi sunt. Lodharium quoque sola Italia contentum, ea pactione abire permisit, ut extra patris voluntatem nihil

A deinceps moliri in regno temptaret. Cumque se hæc ita haberent, et respublica paululum respirare videretur, festinus Gunthaldus monachus, quem supra memoravimus, quia multum in restitutione ejus laboraverat, secundus in imperio esse volebat. Quod quoniam Bernardus, ut præmissum est, olim fuerat, summa industria iterum esse certabat. Pippinus quoque et Lodhuwicus, quanquam eis regna, sicut promissum fuerat, aucta fuissent, tamen ut in imperio post patrem primi essent, uterque laborabat. At illi, per quos tunc respublica tractabatur, voluntati eorum obsistebant.

B Per idem tempus (833) Aquitania Pippino dempta Karolo datur, et in ejus obsequio primatus populi, qui cum patre sentiebat, jurat. Quod quidem hi quos supra retulimus, graviter ferentes, ut respublica inutiliter tractaretur, divulgant, populumque quasi ad justum regimen sollicitant. Walanam, Elisabetham, Mathfridum, cæterosque, qui in exilium retrusi fuerant, custodia emittunt: Lodharium, ut rempublicam invadat, compellunt. Insuper autem et Gregorium Romanæ summæ sedis pontificem, ut sua auctoritate liberius quod cupiebant perficere possent, sub eadem specie magnis precibus in supplementum suæ voluntatis assumunt. Quamobrem imperator, una cum omni quod habebat imperio, tres reges, filiique ejus, adversus eum cum ingenti exercitu, insuper papa Gregorius eum omni comitatu Romano, Elisatham confluent, juxtaque montem Sigualdi castra ponunt, ac variis affectionibus populum ut a patre deficeret, filii compellunt. Novissime, quibusdam fuga lapsis, cum perpaucis pater capitur. Uxor ab eo dempta in Langobardiam exsilio mittitur, ac Karolus una cum patre sub magna custodia servatur. Gregorius siquidem papa itineris pœnitudo correptus, tardius quam vellet Romam revertitur. Et Lodharius quidem iterum eo tenore imperium adeptum, quod injuste tam facile iterato obtinuit, iterato facilius juste amisit (834). Nam Pippinus et Lodhuwicus videntes quod Lodharius universum imperium sibi vindicare, illosque deteriores efficere vellet, graviter ferebant. Insuper autem dum huc Lambertus atque Mathfridus, quis illorum secundus post Lodharium in imperio haberetur, ambigerent, dissidere cœperunt. Et quoniam quisque eorum propria quærebat, rempublicam penitus negligebant. Quod quidem populus cernens, molestus erat. Occurrebat insuper etiam filiis verecundia et pœnitudo, quod patrem bis honore priverant; universæ plebi, quod bis imperatorem dimiserant, ac per hoc hinc inde in restitutione ejus consentiant, et undique ad Sanctum Dionysium, ubi tunc Lodharius patrem et Karolum servabat, affluere contendunt. Cernens Lodharius prædictam animositatem vires suas excedere, antequam convenient, arma sumit: patrem ac Karolum dimittit, itinereque arrepto Viennam petit. Plebs autem non modica, quæ præsens aderat, etiam etiamque Lodhario pro patre vini inferre volebat. Rege recepto, basili-

cam sancti Dionysii una cum episcopis et omni clero confluent, laudes Deo devote referunt, coronam et arma regi suo imponunt, et ad cætera deliberaturi contendunt. Lodharius pater persequi distulit, sed legatos, qui eum citra Alpes festinare juberent, post illum direxit. Pippinum ad se venientem benigne excepit, gratias in eo, quod pro sua restitutione laboraverat, egit: ac reverti eum in Aquitaniam, uti petiverat, permisit. Hinc inde fideles, qui evaserant, et rempublicam regere consueverant, confluent: cum quibus itinere arrepto, Aquis hiematum petit, tandemque Lodhuwicum venientem gratauter excepit: quem et una secum causa præsidii esse præcepit. Interea hi, qui Judith in Italia servabant, audientes quod Lodharius fugam inierat, et pater imperium regebat, arrepta Judith fugam ineunt, Aquis prospere perveniunt, gratum munus imperatori deferunt. Verumtamen haud est thoro regio recepta, donec se criminibus objectis innoxiam, quia criminator deerat, sacramento una cum propinquis coram plebe effecit.

Per idem tempus (835) Mathfridus et Lambertus, cæterique a parte Lodharii, penes Marcam Britannicam morabantur. Ad quos pellendos missus est Vodo, et omnes inter Sequanam et Ligerim degentes. Qui, manu valida collecta, hinc atque inde convenerunt. Et hos quidem paucitas, ac per hoc summa necessitas, unanimes effecit. Vodonem autem et suos maxima multitudo securos, discordes, et inordinatos reddidit. Quapropter prælio commisso, fugerunt. Cecidit Vodo, et Odo, Vivianus, Fulbertus, ac plebis innumera multitudo. Quod quidem citato cursu victores Lodhario notantes, mandant ut quantocius posset illis cum exercitu occurrat. Qui libenter paruit, et Cavillonum collecta manu valida venit, civitatem obsidione cinxit: præliando triduum obsedit, et tandem urbem captam una cum ecclesiis incendit. Gerbergam more maleficorum in Ararim mergi præcepit. Gozhelnum et Senilam [Gauzelinum et Sanilam] capite punivit. Warino autem vitam donavit, et ut se deinceps pro viribus juvaret, jurejurando constrinxit. Hinc autem Lodharius et sui duobus præliis feliciter gestis magnanimes effecti, universum imperium perfacile invadere sperantes, ad cætera deliberaturi Aurelianensem urbem petunt. Quod pater audiens, e Francia manu valida collecta, insuper Lodhuwico filio suo, cum universis, qui trans Rhenum morabantur, in auxilium sibi assumpto, tantum facinus a filio in imperium commissum vindicaturus perrexit. Lodharius quoque eadem spe, qua Francos abducere consueverat, animatus, ire obvius raturum duxit. Ac per hoc hinc inde confluent, supraque fluvium, juxta villam quæ Calviacus dicitur castra ponunt. Sed Franci, eo quod imperatorem bis reliquerant, pœnitundine correpti, et ut deinde tale quid committerent turpe judicantes, ad defectionem impelli dignati sunt. Quamobrem cum nec fugæ, nec prælii locum videret, ea pactione novissime prælium dire-

mit, ut infra dies statutos Alpihus excederet, ac deinceps, sine patris jussione, fines Franciæ ingredi non præsumeret, et extra patris voluntatem in ejus imperio deinceps nihil moliri temptaret. Quod et ita se et suos servaturos, tam is quam et sui sacramento firmaverunt.

His ita compositis (838), pater, uti et cum quibus consueverat, imperium regebat. Videns autem quod populus nullo modo diebus vitæ suæ illum relinquere, uti consueverat, vellet, conventu Aquis hieme indicto, portionem regni his terminis notatam Karolo dedit, id est a mari per fines Saxoniam usque ad fines Ribuariorum, totam Frisiam, et per fines Ribuariorum comitatus Moilla, Halt, Trahammolant, Masagobbi [Masagouvi]. Deinde vero quidquid inter Mosam et Sequanam usque Burgundiam una cum Viridunensi consistit: et de Burgundia, Tullensem, Odornensem, Bedensem, Blesensem, Parthensem, utrosque Barrenses, Brionensem, Tricasinum, Autisiodorensem, Senonicum, Wastinensem, Milidunensem, Stampensem, Castrensem, Parisiacum; et deinde per Sequanam usque in mare Oceanum, et per ipsum mare usque in Frisiam: omnes videlicet episcopatus, abbatias, comitatus, fiscos, et omnia infra prædictos fines consistentia, cum omnibus ad se pertinentibus, in quacunque regione consistebant, et sui juris esse videbantur: una cum auctoritate divina atque paterna, præfato filio suo Karolo dedit, firmumque ut permaneret Dei omnipotentis clementiam exoravit. Hilduinus autem abbas ecclesiæ sancti Dionysii, et Gerardus comes Parisius civitatis cæterique omnes prædictos fines inhabitantes convenerunt, fidemque sacramento Karolo firmaverunt. Quod quidem Lodharius et Ludhuwicus audientes, graviter ferebant: unde et colloquium indixerunt. Ad quod venientes, cum nihil ex his indignari se posse viderent, callide dissimulantes quippiam se contra patris voluntatem moliri velle, discesserunt. Verumtamen ob id colloquium commotio non modica exorta est, sed facile quievit. Hinc autem Carisiacum mediante Septembrio venit, seditionemque quamdam similiter perfacile sedavit, ac præfato Karolo arma et coronam, necnon et quamdam portionem regni inter Sequanam et Ligereum dedit, Pippinum ac Karolum, ut videbatur, unanimes effecit: ac deinde Pippinum in Aquitaniam abire cum gratia permisit; Karolum vero in partem regni, quam ei dederat, direxit. Quo veniens, omnes hos fines inhabitantes ad illum venerunt, et fidem sacramento commendati eidem firmaverunt. Eodem tempore nuntiatum quod Lodhuwicus a patre suo descivisset, et quidquid trans Rhenum regni continebatur, sibi vindicare vellet. Quod pater ejus audiens, indicto conventu, Magontiam convenit, ac trajecto exercitu fugere illum in Bajoariam compulit. Post Aquis exsultans rediit, quoniam, quocumque se verterat, nutu divino victor erat. Verumtamen ingruente, senili ætate, et propter varias afflictiones pene decrepita imminente, mater ac, primores populi,

qui in voluntate patris pro Karolo laboraverant, metuentes, si infectis rebus decederet, odia fratrum usque ad internecionem sibi insurgere, ratum duxerunt ut quemlibet e filiis pater in supplementum sibi assumeret : et si post discessum ejus ceteri concordēs esse nollent, saltem hi duo unanimes effecti, valerent resistere invidiorum factioni. Cumque necessitate instante, ac per hoc assiduis meditationibus in hac electione versarentur, universorum sententia consensit, si Lodharius certum se in hoc negotio præbere vellet, cum eo fœdus iniri debere. Nam, ut præmissum est, idem olim patri matrique ac Karolo juraverat, ut partem regni quam vellet pater, eidem daret, et eandem se consentire et protegere illi contra omnes inimicos omnibus diebus vite suæ deberet. Quamobrem missos deligunt, et in Italiam ad Lodharium mittunt : promittentes, si patris voluntatem deinceps erga Karolum conservare vellet, omnia quæ in illum hactenus delinquerat, remitti, et omne regnum, absque Bajoaria, inter illum et Karolum dividendum. Quæ quoniam Lodhario et suis rata videbantur, utraque ex parte sic velle, ac sic se perficere, juraverunt.

Ergo ad urbem Vangionum conventu indicto convenerunt (839), in quo Lodharius humillime ad pedes patris coram cunctis procidit, dicens : « Novi me coram Deo et te, domine pater, deliquisse. Non regnum, sed indulgentiam, et ut gratiam tuam merear, quaeso. » Idem autem, ut pius ac clemens pater, et delicta postulanti indulset, et gratiam roganti concessit : eo scilicet pacto ut deinceps nihil quolibet modo contra suam voluntatem nec in Karolum, nec in regnum alicubi egisset. Deia benigne illum excepit, ac deosculans, gratias Deo pro filio quæta aversum reconciliaverat egit. Ad prædium deinde conversi sunt, in crastinum de cæteris, quæ sui juraverant, deliberaturi. Die autem altera concilium ineunt. Hinc pater, ut sui juraverant, perficere cupiens : « Ecce, filii, ut promiseram, regnum omne coram te est; divide illud prout libuerit. Quod si tu divideris, partium electio Caroli erit. Si autem nos illud dividerimus, similiter partium electio tua erit. » Quod idem cum per triduum dividere vellet, sed minime posset, Josippum atque Richardum ad patrem direxit, deprecans ut ille et sui regnum dividerent, partiumque electio sibi concederetur. Insuper vero, in ea fide, quam illis juraverant, testati sunt, quod pro nulla re alia, nisi sola ignorantia regionum, id peragere differret. Quamobrem pater, ut æquius valuit, regnum omne absque Bajoaria cum suis divisit, et a Mosa partem Australem Lodharius cum suis elegit, quinimo et accepit. Occiduum vero, ut Ca-

rolo conferretur, consensit, et una cum patre coram omni populo ita se velle annuntiavit. Hinc autem pater fratres, prout valuit, unanimes effecit, rogans ac deprecans ut invicem se diligerent, et ut alter ab altero protegeretur adhortans, exorat, et quod fieri desiderat, optat. Quibus peractis, benigne et pacifice Lodharium in Italiam ditatum remissionis gratia, ac regni muneribus, remittens, sacramenta quæ sæpe juraverat, quoties in illum deliquerat, quoties delicta eidem donaverat, in memoriam reducens, ac piis visceribus monens, contestabatur ne saltem id quod tunc novissime peregerant, coramque cunctis ita se velle confirmaverat, frustrari quolibet modo permittat.

Eodem tempore, ut Pippinus decessisset, pater nuntium acceperat, et pars quædam populi, quid avus de regno vel nepotibus juberet, præstolabatur : pars autem, arrepto filio ejus Pippino, quia natu maximus erat, tyrannidem exercebat. Quapropter his ita, ut præfatum est, cum Lodhario perfectis, collecta manu valida, per Cavillonem, Clarummontem una cum Carolo ac matre pater petit, ac partem populi, quæ illum præstolabatur inibi, benigne recepit. Et quoniam olim regnum Aquitaniæ Carolo donaverat, ut illi se commendarent, hortando suavit, jussit. Qui omnes commendati, eidem sacramento fidem firmaverunt. Post quod quomodo tyrannos compesceret, contendit. Per idem tempus Ludhovicus a Bajoaria solito more egressus, Alamanniam invasit, cum quibusdam Toriugis et Saxonibus sollicitatis (840). Quamobrem pater ejus ab Aquitania revocatus, dimisso videlicet Carolo una cum matre ejus Pictavis : ipse vero sanctum Pascha Aquis celebravit, et sic uno eodemque itinere Toringam petiit. A qua Lodhuwico filio ejus pulso, per Sclavos itinere redempto, eum in Bajoariam fugere compulsi. Quo peracto, Kal. Julii ad Vangionum urbem conventum indixit, ad quod Lodharius filium suum ab Italia venire præcepit : cum eo, cæterisque sibi credulis de Lodhuwico deliberaturus. Cupique se hæc ita haberent, et Lodharius in Italia, Lodhuwicus trans Rhenum, et Karolus in Aquitaniâ essent, Lodhuwicus imperator, paterque illorum, in insula quadam juxta Magonciacum xii Kal. Julii obiit. Quem Drogo frater, et episcopus, atque archiepiscopus ejus, Metis civitatis sua apud sanctum Arnulfum, una cum episcopis, abbatibus, comitibusque congruo honore sepultura tradidit. Vixit per annos sexaginta quatuor. Rexit Aquitaniam per annos triginta septem. Imperiale vero nomen per annos viginti septem, et per menses sex obtinuit.

LIBER SECUNDUS.

PRAEFATIO.

Explicitis pro tempore ac viribus dissensionum

vestrarum initiis, e quibus quique lector scire cupiens quamobrem post obitum patris vestri, Lodha-

rius vos fratremque persequi statuerit, decernat, A colligat, et si iusto egerit, cognoscat : hinc jam qua virtute ac industria hoc exsecutus sit, prout memoria viresque suppleverint, notare curabo. Vos vero difficultates quæ ex eadem molestia parvitati meæ obtulerint inspicere depono. Et si quid in hoc opere neglexero, ut ignoscatis quaeso.

Audiens Lodharius patrem suum obisse, confestim nuntios ubique, præsertim per totam Franciam, mittit, qui se venturum in imperium, quod olim fuerat illi datum, afferunt : promittens unicuique honores a patre concessos se concedere, et eosdem augere velle. Dubios quoque fide sacramento firmari præcepit. Insuper autem iussit, ut quantocius possent, obviam illi procederent. Nolentibus vero, capitale supplicium ut prædiceretur, indixit. Ipse autem pedetemptim, quo se res verteret, antequam Alpes excederet, seire volens. Ergo cupiditate terroreque illecti undique ad illum confluunt, et hoc cernens spe viribusque magnanimus effectus, quibus artibus universum imperium liberius invadere posset, deliberare coepit. Lodhuwicum quoque, quem itineri suo contiguum esse prospexit, ut primum in illum manum mitteret, ratum duxit; et ut eundem viribus annihilaret, operam omni virtute adjecit. Interea ad Karolum in Aquitaniam legatos callide dirigens, mandat se erga illum, sicut pater statuerat, et sicut erga filiolum ex baptismo oportebat, benevolum esse. Verumtamen, ut nepoti suo filio Pippini, donec cum eo loqueretur, parceret, deprecatus est. Et his ita compositis, ad urbem Vangionum iter direxit. Eodem tempore Lodhuwicus partem exercitus inibi causa custodiæ reliquerat, et Saxonibus sollicitatis obviam illis perrexerat. Quamobrem Lodharius parvo conflictu custodes fugere compulsi. Rhenum cum universo exercitu transiens, Francofurt iter direxit, quo insperato hinc Lodharius, inde Lodhuwicus confluent : paceque sub nocte composita, alter inibi, alter vero quo Moin in Rhenum confluit, castra haud fraterno amore componunt. Cumque Lodhuwicus viriliter resisteret, et Lodharius illum absque prælio sibi subigere diffideret, sperans Karolum facilius superari posse, ea pactione prælium diremit, ut in Idus Novembris eodem loco rursus conveniant, et ni concordia statutis interveniat, quid cuique debeatur, armis decernant. Et his ita omissis, Karolum sibi subigere contendit.

Per idem tempus Karolus Bituricas ad Placitum, quo Pippinum sui juraverant venturum, veherat. Qui quidem ex omnibus nuntio recepto, missos, videlicet Nitarium et Adelgarium, delegit; et uti ocius valuit, ad Lodharium direxit : mandans ac deprecans, ut memor sit sacramentorum quæ inter se juraverant, et servet quæ inter illos pater statuerat. Insuper etiam fraternæ, filiolique conditionis meminere : haberet sua sibi, et quod illi pater suo concessu concesserat, absque conflictu illum habere permittat (840). Promittens si hoc faceret, fidelem

se illi et subjectum fore velle, ita ut primogenito fratri esse oporteret. Insuper etiam quidquid hactenus in illum venquerat, pollicitus est se ex corde remittere, deprecatus ne amplius suos sollicitet, nec regnum sibi a Deo commissum perturbet. Cederent undique paci atque concordia, et hoc se sua suorumque ex parte ratum videre, ac per hoc conservare velle, mandavit. Quod, etsi alter hoc ita esse non crederet, quocumque vellet modo, ex his illum certum se efficere promisit. Quæ quidem Lodharius simulans se benigne suscipere, legatos tantum salutationis causa redire permisit, ac per suos se responsurum de cæteris esse respondit. Insuper etiam, quoniam ad ipsum se vertere frustrata fide noluerunt, honoribus, quos pater illis dederat, privavit. Ita quid fratri facere cogitaret, nolens iudicium dabit. Interea omnes inter Mosam et Sequanam degentes ad Karolum miserunt, mandantes, ut antequam a Lodhario præoccuparentur, veniret : adventum ejus se præstolaturus promittentes. Quamobrem cum perpauca Karolus hoc iter accelerans, ab Aquitania Carisiacum venit, et a Carbonariis et infra ad se venientes benigne suscepit. Extra vero Herenfridus, Gislebertus, Bovo, ac cæteri ab Odulfo decepti, firmatam fidem negligentes defecerunt.

Eodem tempore missus ab Aquitania venit, nuntians quod Pippinus cum his qui parti suæ favebant, super matrem Karoli irruere vellet : ac per hoc Karolus Francos inibi omittens, mandat, si illos frater suus donec reverteretur opprimere vellet, obviam sibi procederent. Insuper ad Lodharium, Hugonem, Adelhardum, Gerhardum, et Hegilonem direxit, cuncta quæ tunc nuper illi mandaverat replicans : nec non et pro Deo deprecatus est, ne suos sibi subtrahens, regnum, quod Deus, paterque suo consensu illi dederat, amplius dissipet. Et his ita compositis, in Aquitaniam festinus perrexit, superque Pippinum et suos irruens, fuga illos abire compulsi. Per idem tempus, cum Lodharius a Lodhuwico reverteretur, et omnes citra Carbonarias ad illum venirent, Mosa trajecta, ratum duxit ut Sequanam usque procederet. Quo dum tenderet, Hilduinus abbas Sancti Dionysii, et Gerardus comes Parisii civitatis, a Karolo deficientes, fide frustrata ad illum venerunt. Quod quidem Pippinus filius Bernardi regis Langobardorum, cæterique cernentes, elegerunt potius more servorum fidem omittere, juramenta contemnere, quam ad modicum tempus facultates relinquere. Ac per hoc, fide relicta, quos supra memoravimus secuti, eidem se dederunt. Hinc quoque Lodharius magnanimus effectus Sequanam excessit, præmittens more solito qui ad defectionem inter Sequanam et Ligerim degentes, partim minis, partim blanditiis subducerent. Ipse quoque uti consueverat lento itinere subsecutus, Carentenam civitatem tendebat. Cumque Theodericum, Ericum et hos, qui illum sequi deliberaverant, ad se venturos didicisset, spe multitudinis suæ fretus, Ligerim usque ut produceret, deliberavit. Karolus quoque a fuga, qua Pippi-

num et suos disperserat, reversus, et quoniam matrem ubi tuto relinqueret non habebat, pariter ad Franciæ partes properabat.

Audiens autem Karolus interea, quod hi omnes, quos supra memoravimus, ab eo defecissent, et Lodharius cum ingenti exercitu persequi illum usque ad internecionem statuisset, hinc autem Pippinus, et hinc Brittones infesti erant, quid facerent, concilium convocant, ineunt, deque his omnibus facile deliberaturi, facile consilium perfacile inventum est. Et quoniam nihil præter vitam et corpora reliquum habebant, elegerunt potius nobiliter mori quam regem proditum derelinquere. Quamobrem obviam Lothario pergunt, atque Aurelianensem urbem hinc inde petunt, castra ponunt, distantes ab invicem plus minus leucas sex. Legatos invicem dirigunt. Et Karolus quidem sola justitia pacem petebat: Lodharius vero, quo astu absque prælio illum decipere ac superare posset, operam dabat. Quod cum peragere, strenue resistentibus, diffideret, sperans vires suas, uti cœperant, quotidie accrescere, quam cum Karolo decrevissent, facilius illum subjugari posse arbitrabatur. Hac autem spe deceptus, ea pactione prælium diremit, ut cederet Karolo Aquitania, Septimania, Provincia, et decem comitatus inter Ligerim et Sequanam, eo videlicet modo, ut his contentus interim inibi esset, donec Attiniacum VIII Id. Maias conveniant: qua siquidem communi consensu utrorumque utilitatem prævidere ac statuere velle promisit. Primores quoque partium Karoli cernentes negotium vires suas excedere, maximeque timebant, ne forte prælio commissio in tanta paucitate regem suum salvare difficile possent. Erat enim spes cunctis non modica indolis ejus. Quamobrem statutis eo tenore consentiunt, ut deinceps Lodharius Karolo ita fidus amicus sit, sicut frater per justitiam fratri esse debet; et regna, quæ illi deputabat, quieta habere faceret; ac interim super Lodhuwicum hostiliter ire dedisset: aliter autem, jure quod juraverant absoluti esse deberent. Qua quidem arte et regem suum a periculis subtrahunt, et se mox a sacramento absolvunt. Nam antequam iidem, qui hæc juraverant, domo egrederentur, aliquos ex his qui aderant subducere ab illo temptavit, et in crastinum quosdam suorum recepit. Insuper et in regna, quæ illi deputaverat, statim direxit, et in quantum potuit, ne illi se subderent, perturbavit: et ut e Provincia ad se venientes exciperet, perrexit, et quemadmodum Lodhuwicum dolo an vi superare posset, intendit.

Interea Karolus Aurelianensem urbem veniens, Teobaldum et Warinum cum quibusdam e Burgundia ad se venientes gratanter ac benigne excepit. Hinc autem obviam Bernardo, sicut mandaverat, Nivernensem urbem petit. Sed Bernardus, more solito, ad illum venire distulit, dicens se cum Pippino suisque sacramento firmasse, ut neuter absque alterius consensu cum quolibet quodcumque pactum inire deberet. Quamorem testatus est ad illos se ire

velle, et si efficere posset una secum sui devenirent, bene; sin aliter, soluto juramento, infra dies quindecim ad illum reversurum, suæque ditioni se commissurum esse promisit. Quamobrem Karolus Bituricas iterum obviam illi venit. Quo Bernardus veniens, cum neutrum fecisset, graviter Karolus ferens seductiones, quas patri fecerat, et hactenus illi faciebat, timens ne aliter illum comprehendere posset, subito in illum irruere statuit. Sed hoc Bernardus, quanquam tarde, præsensit, fugam iniiit, ac vix evasit. Karolus autem quosdam e suis stravit, quosdam saucios ac semivivos reliquit: quosdam vero illæsos cepit, ac more captivorum custodiri præcepit; supellectilem autem universam diripere permisit. Hinc quoque Bernardus humilior effectus, paulo post supplex ad Karolum venit, dicens et fidelem se illi fuisse, et tunc, si liceret, esse voluisse; et deinceps, quanquam hac contumelia affectus esset, in futurum fore minime diffideret. Quod, etsi quilibet aliter dicere vellet, armis se obpropulsurum promittit. Quibus Karolus credulus effectus, ditatum muneribus et gratia in societatem amicitiae suscepit; et ut Pippinum ac suos, uti promiserat, subditos sibi efficere temptaret, direxit. Et his ita compositis, Cenomannicam urbem adiit, Lambertum Ericumque, una cum cæteris recepturus. Cumque ille illos inibi perhumane reciperet, protinus ad Nomenoium ducem Brittanorum mittit, scire cupiens si suæ se ditioni subdere vellet. Qui acquiescens consiliis plurimorum, Karolo munera mittit, ac sacramento fidem deinceps servandam illi firmavit. Quibus peractis, quoniam tempus placiti, quod Attiniacum condixerant, appropinquare videbatur, quid consulte ac solida de sibi suisque agere oporteret, Karolus anxius erat. Ergo participes secretorum convocat, rem omnibus notam replicat, ac quemadmodum a tanta calamitate congruentius se suosque exui posse existimarent, ut aperiretur, deposcit, seque in omnibus publicæ utilitati parere velle: insuper etiam, si oporteret pro ea mortem subire, minime differre fatetur. Quibus cum undique vires crevisse viderentur, reminiscentes insidiarum, quas Lodharius temporibus patris sui patri et Karolo inferre studuerat, quas etiam post obitum patris fratribus suis absque remedio struebat. Occurrebant insuper sacramenta, quæ tunc nuper fefellerat. Aiebant se omnem justitiam ab eo libenter consequi velle, sed his indicibus nil boni sperare posse. Idcirco sibi undique consultum videri, quocumque modo posset, ad conductum placitum venire minime differret. Quod si frater suus, uti promiserat, communem utilitatem querere ac statuere vellet, hoc omnibus notis placere, et ut gratanter reciperetur, congruum esse. Sin aliter, fretus justitia, ac per hoc auxilio divino, suorumque fidelium, et quidquid regni pater suus amborumque fidelium consensu illi dederat, obtinere omni virtute non negligat.

Ergo omnes Aquitanos qui suæ parti favebant, una cum matre post se venire præcepit: insuper

quicunque e Burgundia, necnon et inter Ligerim et A Sequanam sui juris esse vellent, similiter fecit. Idem autem ipse, una cum his qui per præsens aderant, quanquam difficile videretur, præfatum iter arripuit. Cumque ad Sequanam venisset, reperit Guntboldum, Warnarium, Arnulfum, Gerardum, necnon et omnes a Carbonariis et infra, comites, abbates, episcopos, ob hoc videlicet a Lodhario inibi relictos, ut si absque suo consensu transire vellet, minime posset. Accedebat insuper, quod amnis inundans vada ubique denegaverat. Custodes autem fluminis omnes naves aut contriverant, aut certe submerserant. Gerardus quoque pontes quoscunque reperit, destruxit. Igitur supra modum transitus difficilis effectus non modicam transire cupientibus importabat molestiam. Cum autem tot difficultatibus animi multimodis agitarentur, consiliis tandem mercatorum, naves ab ostio, quo Sequana mare influit, ferventi æstu abductæ, propterque Rothomagensem urbem expositæ nuntiantur. Quo veniens, harum duas minus de triginta Karolus armato milite complet, idemque ingressus præmittit qui se venturum prænuntient, unicuique volenti delicta cedens: nolentibus autem, ut abeant, regnumque a Deo sibi datum illi relinquunt. Quæ dum sprevisent, classisque appropinquare videretur, crucem, in qua juraverant, et Karolum, ut cognoverunt, relicto littore protinus fugerunt. Quos, quoniam, quod in trajiçiente equi moram fecerant, consecrari nequibat, ad sanctum Dionysium laudis obsecrationisque causa iter direxit. Quo veniens, comperit quod hi, quos fuga disperserat, in unum una cum Arnulfo et Gerardo cæterisque coissent, et super Teutbaldum, Warinum, Othbertum, cæterosque, qui, uti mandatum fuerat, ad Karolum veniebant, irruere vellent. Quamobrem ad Sanctum Germanum causa orationis perrexit, ac per totam noctem iter faciens, aurora dilucescente, ubi Lupa Sequanæ confluit, Warinum cum sociis salvum recepit: ac sic uno eodemque itinere Senonicam adiit urbem. Hinc noctu consurgit, per Utam iter faciens, speransque, uti nuntiatum illi fuerat, quos supra memoravimus in eodem saltu consistere. Disposuerat enim ubicunque et qualitercunque posset, supra illos irruere. Quod et utique fecisset, nisi sollicitis vitæ mors imminens pro foribus nuntiaretur. Quamobrem pene cuncti supra modum exterriti, quo quisque valuit, fugam iniiit. Quos quoniam Karolus consequi non potuit, sociis equisque fessis, post Cœnam Domini quieti indulget, ac Tricasinorum civitatem in crastinum adiit.

Eodem tempore dum hæc, quæ præmisimus, a Karolo exsequerentur, Lodharius, uti præfatum est, dolo an vi Lodhuwicum aut subdere, aut, quod mavult, perdere posset, tota mente tractabat. In quo negotio congrue Otgarium Magontix sedis episcopum, et Adhelbertum Metensium comitem convocat. Habebat enim uterque Lodhuwicum ad mortem usque exosum. Jam enim Adhelbertus ex infirmitate, qua pene per annum detentus fuerat, velut

in supplementum fratricidii respiraverat. Erat enim eo in tempore ita prudens consilio, ut sententiam ab eo prolatam non quilibet mutare vellet. Cujus instinctu Lodharius collectam hinc inde infinitam multitudinum Rhenum trajecit, præmittens more solito, qui minis blanditiisque pendulam plebem subducere temptarent. Timens autem populus, qui cum Lodhuwico erat, ne tantum exercitum ferre valeret, partim defecti ad Lodharium transeunt, partim fugam ineunt, ac Lodhuwicum desolatam relinquunt. Qui, quoniam omne suffragium aliud undique deerat, cum perpaucis abiit, et in Bajoariam se recepit. Quod quoniam Lodhuwico contigit, minime deinceps Lodharius aliquid illum prævalere putavit. Igitur Adhelbertum ducem, quem supra modo memoravimus, ob hoc inibi reliquit, ut et populum sacramentis sibi firmaret, et si Lodhuwicus ad Karolum ire vellet, nullomodo posset. Ipse vero, quoniam Karolum Sequanam transire repererat, obviam ire parabat. Velociter quidem præmittit rei veritatem, ubi et cum quibus esset, scire cupiens, Aquis Pascha celebraturus.

Mira sane ac merito notanda res Karolo in eodem sancto sabbato contigit. Nam neque ipse, neque quilibet in suo comitatu quidquam, absque quod corpore gerebant, et absque armis et equis, habebant. Cumque de balneo quidem egrederetur, et eadem vestimenta quæ exuerat induere pararet, repente ab Aquitania missi pro foribus astiterant, qui coronam et omnem ornatum tam regium, quam et quidquid ad cultum divinum pertinebat, ferebant (842). Quis non miretur paucos et pene ignotos viros, tot terrarum spatia, dum ubique omnes rapinæ insisterent, tot talenta auri gemmarumque infinitam multitudinem ferre illæsos valuisse? et, quod maxime mirandum fateor fore, qualiter ad definitum locum, vel certe ad statutum diem et horam venire poterant: cum nec idem Karolus, ubi se suosque oporteret, sciebat? Quem quidem eventum haud aliter quam munere ac nutu divino visum est evenire potuisse. Ac per hoc commilitonibus stuporem injecit, omnesque maximam ad spem salutis erexit. Hinc vero Karolus, cunctaque cohors exsultans, ad festa celebranda sese convertit. Expleto autem quod ceperat, missos Lodharii benigne excipiens, convivari una secum præcepit. Quibus et ut in crastinum redirent, injunxit, per suos se responsurum de eo, quod frater suus illi mandaverat, promittens. In legatione vero Lodharii querebatur, cur absque suo consensu terminos, quos illi statuerat, excederet: et quia fecerat, saltem ubique illum reperirent, mandat ut interim eò loco quiescat, donec illi mandaretur, si ad statutum locum, an alio, ubi congruentius illi videretur, venire deberet. Karolus per suos e contra se ob hoc statutos terminos excessisse respondit, quoniam de omnibus bonis sua ex parte illis promissis ac jurejurando firmatis nihil stabile esse permisit. Nam suorum hominum, ultra quod firmatum fuerat, sollicitatos quosdam suo juri adje-

cit, quosdam vero vita privavit. Insuper regna, A quæ subjecta illi efficere debuit, in quantum valuit, perturbavit, et, quod maximum est, in fratrem hostiliter irruit, necnon et suffragium a paganis illum quærere compulit. Verumtamen, quamquam se hæc ita haberent, in conventum, quod communi consensu statuerant, venire se velle mandavit: ubi si communem utilitatem, uti promiserat, quærere ac statuere vellet, sibi placere, sin aliter, de regno quod Deus paterque suus suorum consensu illi dederat, consiliis suorum fidelium in omnibus, secundum Dei voluntatem, parere se innotuit. Et his ita compositis, idem iter arripuit, atque ad præfatum locum pridie quam venerat, prævenit. Quo quidem Lodharius, veluti ex consulto, venire distulit. Verumtamen missos variis B querimoniis refertos frequenter mittebat, et ne forte ex improvviso Karolus supra illum irruere posset, cavebat.

Interea legati a Lodhuwico venerant nuntiantes, quod si sciret quomodo fieri posset, in illius adiutorium venire vellet. Quo se Karolus et indigere respondit, gratias congruæ voluntati egit, et ut hoc accelerare studeret, protinus præfatos missos remisit. Cumque quatuor vel eo amplius dies inibi adventum Lodharii præstolaretur, et ille venire differret, concionem advocat, concitum inquit quidnam consultius deinceps illi agendum videretur, deliberaturus. Quidam autem aiebant, quoniam mater sua una cum Aquitanis veniebat, obviam illi ire debere. Sed maxima pars aut obviam Lodhario iter arripere suadebant, aut certe, ubicunque vellet, adventum illius præstolari debere dicebant: ob hoc quidem maxime, quoniam si quomodo aliorum iter flectere cœpisset, cuncti fugam illum iniisse jactarent, et hinc Lodharium et suos audentiores fieri debere. Atque hi, qui adhuc causa timoris neutri sese copulaverant, ad illum affluere undique sperabant, quod et eventit. Quanquam difficile, prævaluit tamen sententia priorum. Quamobrem Cadhellonicam Karolus adiit urbem, ibique matre una cum Aquitanis recepta, repente nuntiat quod Lodhuwicus cum Adelberto duce Austrasiorum prælio commisso vicisset, Rhenoque trajecto ob illius adiutorium, quantocius posset, veniret. Quod cum ocuis universis castris omnibus notum fieret, cuncti alacri animo ut illi obviam irent, suadebant. Lodharius quoque hæc ita se habere ut deprehendit, circumfusæ plebi Karolum fugam inisse, persequique illum quantocius posset, velle denuntiat. Quo quidem nuntio fidos sibi alacriores reddidit, dubiis autem quibusque et affluendi audaciam iniecit, et firmiores suæ parti reddidit. Cumque Karolus a Lodhario persequi se didicisset, quoniam in difficili loco aquis paludibusque circumfusis castra posuerant, ut absque qualibet difficultate, si Lodharius vellet, congregari possent, protinus obviam illi perrexit. Quæ quidem Lodharie ut nuntata sunt, castra posuit, ac veluti fessis

equis biduo requiem dedit. Iterato itaque cum hæc eadem fecissent, missosque invicem frequenter mitterent, sed nihil proficere deliberare possent, tandem appropinquantes Lodhuwicus et Karolus conveniunt, deque his omnibus in eodem conventu quæ Lodharius absque quolibet moderamine erga se suosque sæviebat, dolendo conferunt: quid veru deinceps agendum opportunius videretur, in crastinum deliberaturi. Aurora siquidem delucescente conveniunt, concilium ineunt, in quo multum de tanta calamitate conqueruntur [conquirunt]. Cumque alteruter quæ, quantave et qualia passi a fratre fuerant, referre desiissent, universis vium unanimiter parique consensu, tam ex sacrosancto ordine episcoporum, quam et laicorum, viros nobiles, prudentes, benevolos deligant, per quos, quæ pater inter illos statuerat, et quæ post obitum patris ab illo passi sint, mandent: insuper obsecrant, ut memor sit Dei omnipotentis, et concedat pacem fratribus suis universæque Ecclesiæ Dei; cederet omique, quod patris fratrumque consensu juste debebatur. Insuper etiam, ut justis precibus acquiesceret, offerant illi quicquid absque equis et armis in universo exercitu habere videbantur. Et si his mœnibus obsecrationibusque acquiescere vellet, placere: sin aliter, aiebant se divino ex munere suffragium absque dubio sperare posse, si omne quod iustum est, vellent, et hoc fratri offerre humiliter studerent. Quæ quoniam merito rata videbantur, protinus expleta sunt.

Sed hæc veluti pro nihilo ducta Lodharius sprevit: per suos, se nihil absque prælio velle mandavit; confestimque obviam Pippino, qui ab Aquitania ad illum veniebat, iter arripuit. Quod cum ocuis didicissent Lodhuwicus et sui, supra modum rem graviter ferentes (erant enim undique graviter tam itineris longitudine, quam et præliis, variisque difficultatibus, et maxime eorum inopia attriti) verumtamen quamquam se hæc ita haberent, timentes ne forte si ab auxilio fratris frater deficeret, posteris suis indignam memoriam reliquissent. Quod quidem ne facerent, elegerunt omni penuriæ, etiam si oporteret, morti potius subire, quam nomen invictum amittere. Quamobrem ex eadem magnanimitate inostitia oppressa, invicem se aibortantes, patientes velociterque ut Lodharium cito consequi possent, ibant. Cunque insperate propter urbem Alciodorensem uterque exercitus alter ab altero videretur, confestim Lodharius vereus, ne forte fratres sui absque dilatione supra se irruere vellent, avariatus castra aliquantulum excessit. Quod quoniam fratres sui facere illum cognoverunt, quosdam secum armatos assumunt, et absque dilatione obviam procedunt. Missos invicem mittunt, pacemque sub nocte componunt. Castra autem ab invicem distabant plus minus leucas tres, et intererat paucula palus saltusque: ac per hoc erat utrique ad alterum difficilis accessus. Quapropter aurora delucescente, Lodhuwicus et Karolus ad Lodharium mittunt: mandant sibi valde displicere, quod illis pacem absque prælio

denegaverat. Quod etiam, quoniam vellet, et absque qualibet fraude, si fieri deberet, esset. Et primum quidem jejuniis ac votis Deum invocent. Deinde si ille transire ad illos voluisset, locum transeundi se daturos promittunt: ut omni impedimento sua suorumque ex parte ablato, absque qualibet occulta deceptione congregari possent. Quæ et si vellet, sacramento firmare præceperunt. At si nollet, ut eadem illis concederet atque firmaret, rogant et petunt. Is autem more solito per suos se responsurum promissit, et ut legati regressi sunt, protinus obviam iter arripuit, ac locum quo castra poneret, Fontaneum petit. Eadem autem die fratres sui post Lodharium iter accelerantes, antecesserunt illum, et propter vicum, qui Tauriacus dicitur, castra posuerunt. Crastina die exercitus præparati ad prælium, castra aliquantulum excesserunt. Præmittentes Lodhuwicus ac Karolus Lodhario mandaverunt, ut memor esset fraternæ conditionis, sineret Ecclesiam Dei et universum populum Christianum pacem habere, concederet illis regna a patre suo consensu concessa, haberet sua sibi, non merito, sed sola misericordia a patre illi relicta. Et in munere offerebant illi quidquid in universo exercitu absque armis et equis habere videbantur. At si id nollet, cedebant illi uterque portionem regni, alter usque Carbonarias, alter vero usque Rhenum. Quod et si renueret, universam Franciam æqua lance dividerent, et quidquid horum vellet, suæ ditionis esset. Ad quod Lodharius, more solito, per suos se quidquid placeret notare respondit, mittensque per præsens Drogonem, Hugonem, et Hegibertum, mandat, non illos aliquid tale antea illi mandasse: ad quod considerandum, spatium habere se velle aiebat. Re autem vera Pipinus non venerat, illum hac dilatione expectare volebat. Verumtamen Ricuinum, Hirmenaldum, et Fredericum sacramento firmare præcepit, quod pro nulla re alia has inducias peteret, præter quam quod commune profectum tam illorum quam et universæ plebis, sicut justitiam inter fratres et populum Christi oportebat, quærere volebat. Quo quidem sacramento Lodhuwicus et Karolus creduli effecti, eadem die, et in crastinum, insuper etiam usque

A in horam secundam diei tertiæ, quod evenit vii Kalend. Julii, pace utrorumque ex parte iurejurando firmata, ad castra redeunt, missam vero sancti Joannis in crastinum celebraturi. Pippino quoque eadem die Lodharius in supplementum recepto, mandat fratribus suis, quoniam scirent illi imperatoris nomen magna auctoritate fuisse impositum, ut considerent quatenus ejusdem nominis magnificum posset explere officium. Insuper autem haud se libenter utrorumque quærere profectum. Interrogati autem, si quiddam horum quæ mandaverant recipere vellet, vel si quamlibet finitivam sententiam illis mandasset, nihil sibi horum fuisse injunctum responderunt. Quamobrem cum omnis spes justitiæ ac pacis sua ex parte ablata videretur, mandant illi, si melius non invenisset, aut reciperet unum horum quæ illi mandaverant, aut nosset illos in crastinum (quod contigit, sicut præfatum est vii Kalend. Julii, hora videlicet diei secunda), ad omnipotentis Dei judicium, quod illis absque illorum voluptate mandaverat, esse venturos. Quæ quidem Lodharius solito more insolenter sprexit, et visuros se quid agere deberet, respondit. Dum hæc super Ligerim juxta sanctum Fludualdum consistens scriberem, eclipsis solis hora prima, prima feria, xv Kal. Novembris Scorpione contigit. His ita omissis, diluculo Lodhuwicus et Karolus consurgunt, verticem montis castris Lodharii contigui cum tertia, ut videtur, exercitus parte occupant, adventumque ejus, et horam secundam, ut sui juraverant, expectant.

C Cumque utrumque adesset, prælium super Riudam [Rivclum] Burgundiorum magno certamine committunt. Et Lodhuwicus quidem ac Lodharius in loco, qui Brittas dicitur, strenue confligunt. Quo superatus Lodharius, terga vertit. Pars autem exercitus, quam Karolus in loco, qui Fagit vulgo dicitur, excepit, protinus fugit. Pars vero, quæ in Solennat Adhelardum, cæterosque, quibus haud modicum supplementum, Domino auxiliante, præbui, appetiit, strenue confligit. Quo et utriusque vicerunt. Sed novissime omnes a parte Lodharii fugerunt. Quo finem primi certaminis dedit Lodharius, terminetur liber secundus.

LIBER TERTIUS.

PRÆFATIO.

Quoniam sinistrum quiddam me ex genere nostro ut audiam, pudet, referre præsertim quam maxime piget. Quamobrem imperio haud quaquam malivole contempto, ut finis optatus libri secundi affuit, per omnia finire hoc opus animus decrevit. Sed ne forte quilibet quocumque modo deceptus, res nostro in tempore gestas, præter quam exacte sunt, narrare præsumat, ex his quibus interfui, tertium Libellum ut adderem, acquievi.

D Prælio quidem, ut præfatum est, strenue peracto, quid de palatiis peragere deberetur, Ludhuwicus et Karolus in eodem campo deliberare coeperunt. Et quidam ita correpti, paræqui hostes suadebant: quidam autem, et maxime reges, miserantes fratris plebisque, et ut judicio Dei, et hæc plaga represai, ab iniqua cupiditate respicerent, et Deo donante, deinceps unanimis in vera justitia devenirent, piis visceribus, solito more, optabant. In quo negotio Dei omnipotentis misericordia ut præstolaretur, suadebant. Quibus cætera multitudo assen-

tientes, a prælio et præda discesserunt, et fere mediante die ad castra redeunt: quid deinceps consultius acturum videretur, deliberaturi. Fuit quidem ingens numerus prædæ, et ingens cædes: insuper admirabilis, imo et merito notabilis misericordia, tam regum quam et universorum. Nam diversis pro rebus diem Dominicum inibi acturos se deliberarunt. In quo, missa peracta, amicos et inimicos, fideles et infideles pariter sepulturæ tradebant; plaga correptos, ac semivivos, eodem modo viribus ex animo refovebant. Post hos, qui fuga evaserant, miserunt offerentes, si reverti sana fide velent, omnia delicta remitti. Post hæc reges, populique, super fratre populoque Christiano dolentes, percontari episcopos cœperunt, quid agere super hoc negotio deberent. Quamobrem unanimes ad concilium omnes episcopi confluent, inventumque in conventu publico est, quod pro sola justitia et æquitate decertaverint, et hoc Dei judicio manifestum effectum sit; ac per hoc immunis omnis Dei minister in hoc negotio haberi, tam suasor quam effector, deberet. At quicumque conscius sibi aut ira, aut odio, aut vana gloria, aut certe quolibet vitio quiddam in hac expeditione suasit, vel gessit, esset vere confessus secreta, secreti delicti, et secundum modum culpæ dijudicaretur. Veruntamen in veneratione ac laude tantæ declarationis justitiæ, pro remissione, delictis mortuorum fratrum suorum (in eo quod imperfecti peccatis intervenientibus se noverant, ut in multis volentes nolentesque delinquebant) uti suo adjutorio ab his exuti liberarentur. Insuper autem, uti hactenus in justitia adjutor et protector illis Deus existit, ita et deinceps ubique existeret. Proque his omnibus triduanum jejunium injunctum, imoque libenter ac cæebre celebratum est.

His ita rebus peractis, Ludhuwicus ut Rhenum peteret, decrevit: Karolus autem diversis pro rebus, et maxime propter Pippinum, ut illum sibi subdere studeret, in Aquitaniam ut profiscisceretur, ratum duxit. Nam Bernardus dux Septimaniæ, quanquam a loco prædicti prælii plus minus levas tres defuerit, neutri in hoc negotio supplementum fuit. Victoriæ autem ut Karoli esse didicit, filium suum Willelmum ad illum direxit. Et si honores, quos idem in Burgundia habuit, eidem donare vellet, ut se illi commendaret, præcepit. Insuper jactabat se posse, necnon et aiebat, quod Pippinum una cum suis Karolo fœdere quo valeret subdere vellet. Quam legationem benigne excepit, et sicut postulaverat per omnia concessit: monens ut de Pippino et suis, quod promiserant, in quantum posset, ut perficeretur, operam daret. Cumque adversa undique propulsa viderentur, ac spes prosperitatis cuique hinc inde faveret, Lodhuwicus cum suis Rhenum petiit, Karolus vero una cum matre Ligerim adiit. Res autem publica inconsultius quam oporteret omissa, quo quemque voluntas rapuit, perfacile omissus abscessit. Quod quidem Pippinus audiens, paulo ante desideratum cum illo fœdus inire distulit. Bernardus quidem ad

A illum venit, sed ut illi se commendaret, minime acquievit. Quidam tamen a Pippino desciverunt, et hoc tantum præfata expeditio Karolo profuit, quos illos sibi fœderatos recepit. Interea Adhelardus, cæterique, quos Karolus ad Francos direxerat, scire cupiens si ad illum reverti velent, Carisiacum venientes quo illi ut missos dirigeret mandaverant perpauca obviam habuerunt: qui hoc dicebant, si idem Karolus ad præsens esset, ad illum venire minime differrent. Aliter autem nescire aiebant utrum viveret an non. Jactaverant enim hi, qui parti Lodharii assentiebant, in prælio Karolum cecidisse, Lodhuwicum vulneratum, et fuga lapsum abisse. Quapropter inconsultum aiebant, in incertis rebus aliquod fœdus cum quolibet inire debere. At B Guntboldus, cæterique coadunati, supra præfatos Karoli missos irruere se simulabant; et utique fecissent, si ausi essent. Quapropter ad Karolum Adhelardus et cæteri miserunt, mandantes, ut quantocius posset, venire satageret, quatenus et illis adjutorium præberet; et si Franci, uti aiebant, ad illum venire velent, scire posset. Ipsi vero Parisiacam civitatem adeunt, adventum Karoli præstolaturi. Quod cum Karolo nuntiaretur, protinus his in partibus iter direxit. Ad Sequanam autem ut pervenit, Adhelardum una cum cæteris in Spedonna obviam habuit. Et quanquam propter conventum, quod cum fratre in Lingonicam urbem Kal. Sept. condixerat, quoniam imminebat, anxius esset: raturum duxit, ut saltem citato cursu per urbem Beluacensem, ac deinde per Compendium et Suessiones, hinc per Rhemensem et Cadelonensem, Lingonicam peteret urbem; quatenus eo tenore id, quod cum fratre statuerat observare studeret, et si quilibet e Francis ad illum venire vellet, posset. Franci vero eandem paucitatem, quam et Aquitani spreverant, spernentes, variis fictionibus illi se per præsens subdere distulerunt. Quod ut Karolus cognovit, præfatum iter accelerare cœpit. Cumque Suessionicam peteret urbem, monachi de sancto Medardo occurrerunt illi, deprecantes ut corpora sanctorum Medardi, Sebastiani, Gregorii, Tiburcii, Petri et Marcellini, Marii, Marthæ, Audifax et Abacuc, Honesimi, Meresinæ et Leocadiæ, Mariani, Pelagii, et D Mauri, Floriani cum sex fratribus suis, Gildardi, Sereni, et domni Remigii Rothomagorum archiepiscopi, in basilicam, ubi nunc quiescunt, et jam tunc maxima ex parte ædificata erat, transferret. Quibus acquiescens, inibi remansit, et uti postulaverant, beatorum corpora propriis humeris cum omni veneratione transtulit. Insuper et villam, quæ Barnacha dicitur, rebus ejusdem ecclesiæ per edictum addidit. His ita peractis, Rhemensem urbem petiit. Quo cum venisset, nuntium recepit, quod Lodhuwicus ad conventum, quod in Lingonicam urbem condixerant, venire non posset, eo quod Lodharius in regnum illius hostili manu irruere vellet. Mandaverant etiam huc avunculus ejus necnon et Gislebertus comes Mansuariorum [Mausuariorum], si in illis

partibus iisset, ad illum se una cum cæteris esse venturos.

Ergo tam pro fratris adiutorio, quam et ut hos, si ad illum venire vellent, recipere posset, ad Sanctum Quintinum iter direxit. Quo quidem Hugonem, sicut mandaverat, obviam habuit, et inde in partes Trajecti iter direxit. Lodharius autem ut hæc audivit, omisso Lodhuwico, quem paulo ante persequi statuerat, a Warmacia ad conventum, quod ad Teotonis villam indixerat, iter arripuit, et qualiter super Karolum irrueret, intendit. Quod cum Karolus in Wasiticum didicisset, Hugonem, et Adhelardum, et Gislebertum, una cum cæteris, ut eum fœdere quo valerent sibi adnecterent, direxit. Rabanonem etiam ad Lodhuwicum dirigens, mandat qualiter pro suo adiutorio illis in partibus esset. Quod Lodharius audiens, illo omisso, supra se cum omnibus copiis ire pararet, ad Pipinum dirigit: monetque ac deprecatur, ut quantocius posset, solito more adiutorium illi præbere studeret. Insuper autem Karolus Exemenonem venerabilem episcopum ad Lodharium direxit: solito more humiliter præcepit ut roget, ut obsecret, meminerit quod frater filioliisque ejus sit. Meminerit quæ pater inter illos statuerat, quæ tam is quam et sui inter illos juraverant. Meminerit quod novissime iudicio Dei inter illos voluntas ejus declarata sit. Et si horum omnium recordari nolit, cesset a persecutione sanctæ Dei Ecclesiæ: misereatur pauperum, viduarum, orphanorumque; et regnum a patre suo consensu sibi datum ut ingrediatur, omittat, ne forte iterato populum Christianum ad eadem mutam conflueri compellat. Et his ita compositis, idem ipse Parisiacam urbem adiit, tam fratris sui Lodhuwici adventum, quam et cæteros fideles suos, quos undique convocaverat, præstolaturus. Quod cum Lodharius didicisset, ad eandem urbem iter direxit. Habebat enim tam Saxonum quam et Austrasiorum, necnon et de Alamannis partem haud modicam secum; horumque auxilio præmaxime confusus, ad Sanctum Dionysium venit. Repererat autem inibi naves plus minus viginti. Insuper quoque Sequana, uti mense Septembrio solet, exigua erat, transitumque perfacilem præstabat. Quamobrem jactabant se sui facile transire posse, et hoc utique simulabant se maxime velle. Ergo Karolus quosdam Parisiam et Milidonem custodire præcepit: quosdam vero ubicunque vada vel navigia esse noverat, residere fecit; ipse vero e regione Sancti Dionysii juxta Sanctum Fludualdum castra in meditullio posuit, ut et Lodhario, si ita oporteret, transitum prohibere, aut si alicubi super suos irruere vellet, illis succurrere posset. Et ut perfacile dignosceretur, quo in loco adiutorium præberi deberet, more maritimo signa in locis congruis atque custodias deputavit. Insuper autem Sequana, mirabile dictu, dum nos nusquam eo in tempore infra duos menses pluvias esse novimus, repente aere sereno tumescere cœpit, ac sponte his in locis vada ubique prohibuit. Cumque hæc ita haberent, cernens

Lodharius transitum inibi undique sibi-prohibitum, eo tenore cum Karolo pacem inire se velle mandavit, ut fœdus, quod Karolus cum fratre suo Lodhuwico sacramentis firmaverat, omisisset. Et ille econtra fœdus, quod cum Pipino nepote suo similiter sacramentis firmaverat, omitteret, et haberet Karolus a Sequana partem Occiduam absque Provincia et Septimania, essentque quasi pace perpetua fœderati. Re autem vera sic se utrosque facilius decipere posse putabat, omneque imperium hac arte invadere sperabat. At Karolus respondit se fœdus, quod cum fratre suo necessitate coactus inierat, minime violare velle. Insuper ut a Mosa usque Sequanam regnum, quod pater illi dederat, nequaquam congruum videretur ut illi omitteret; præsertim cum tanta nobilitas illum secuta de his regionibus esset, quos in sua fide deceptos esse minime oporteret. Quamobrem quoniam hiems aderat, haberet quique honores quos pater illis dederat, si vellet, mandavit, donec veris tempore vel cum paucis, vel etiam cum omni comitatu, omnes conveniant; et ni statutis aut statuendis concordia concurrat, quid cuique debeatur, armis decernant. Quæ quidem Lodharius more solito sprexit et a Sancto Dionysio obviam Pipino, qui ab Aquitania ad illum veniebat, Senones iter direxit. Karolus autem econtra, qualiter Lodhuwicum in adiutorium suum recipere posset, intendit.

Interea nuntiatum est Karolo, quod soror sua Hildigardis Adelgarium quemdam ex suis captum haberet, et in urbe Laudunensi una secum custodiri fecisset. Qua pro re expeditos ad hoc opus Karolus sibi delegit, ac protinus decedente jam die, his in partibus festinus perrexit. Distabat enim urbs eadem plus minus leuvas triginta. Per totam siquidem noctem iter faciens, impediante gelu prævalido, hora fere diei tertia, insperate subito sorori et civibus cum infinita multitudine nuntiatum Karolus adesse, omnisque urbs militibus circumdata fore. Quo quidem nuntio exterriti, quoniam nec evadendi, nec aderat spes mœnia tuendi, pacem sub una eademque nocte petunt: Adelgarium confestim reddunt, et ut se urbemque absque conflictu in crastinum dedant, cum omni subjectione promittunt. Dum hæc agerentur, milites moram hujus rei graviter ferentes, insuper laboris tædio præteritæ noctis, quod passi fuerant, permoti, in excidium urbis ruere undique cœperunt. Essetque proculdubio protinus flammis rapinisque tradita, ni idem Karolus misericordia insuper ecclesiarum Dei sororisque, nec non et populi Christiani permotus, minis atque blanditiis horum animos maximo labore compescere studisset. Quos cum abscedere fecisset, ut soror postulaverat, concessit, et Salmonciacum ab urbe discessit. Crastina quoque die Hildigardis ad fidem suam, sicut sponderat, venit, urbemque illæsam et absque conflictu suo juri restituit. Sororem suam siquidem Karolus benigne excepit, et omnia quæ hactenus erga illum deliquerat, illi donavit. Multisque verbis blande illam allocutus, omnem benignitatem, quam

frater sorori debet, si deinde benevola erga illum esse vellet, ei perhumane promisit, ac quæ voluit illam abire concessit. Urbi sua jura statuit, et ad suos, quos circa Parisium omiserat, his ita peractis rediit. Senones autem Lodharius Pipino recepto, quid agere deberet, anxius erat. Nam Karolus partem exercitus Sequanarum trajecit, et in saltum, qui Pertica vulgo dicitur, direxit. Quos quoniam Lodharius vel se, vel duos, impedire iussit, primum insectari statuit. Quæ quidem re sperabat se et hos facile dedere, et hoc terrore sibi residuos subjungere, maximeque Nomenoium Brittanorum ducem suo subdere dominatui posse. Sed frustra hæc omnia expleturus addit, dum nihil horum ad effectum perduxit. Nam exercitus Karoli omnis ab eo saluus evasit, insepel ex suis neminem recepit; et Nomenoius omnia quæ illi mandaverat insolenter sprexit. His ita se habentibus, repente nuntium accepit, quod Lodhuwicus et Karolus una cum ingenti exercitu alter alteri studeret. Cumque se undique rebus adversis circumseptum videret, maximo ambitu inaniter expleto, a Turonis redire cepit, et fatigato exercitu tandem fessus Franciam pervenit. Pipinus autem, quod se illi sociaverat, penititudine correptus, Aquitaniam se recepit. Interea audiens Karolus, quod Otgarius Maguntiae sedis episcopus, una cum cæteris, Lodhuwico fratri suo transitum ad se prohibuisset, iter per Tullensem urbem accelerans, Elisazam [Elizatham], ad Zabarnam introiit. Quod cum Otgarius didicisset, una cum cæteris littore relicto abiit, et quo quisque valuit oculus se abdidit.

Ergo xvi Kalend. Martii Lodhuwicus et Karolus in civitate, quæ olim Argentaria vocabatur, nunc autem Strazburg vulgo dicitur, convenerunt, et sacramenta quæ subter notata sunt Lodhuwicus Romana, Karolus vero Teudisca lingua juraverunt. Ac sic ante sacramenta circumfusam plebem alter Teudisca, alter Romana lingua allocuti sunt. Lodhuwicus autem, quia major natus, prior exorsus sic cepit: « Quoties Lodharius me et hunc fratrem meum post obitum patris nostri insectando usque ad internecionem delere conatus sit, nostis. Cum autem nec fraternitas, nec Christianitas, nec quodlibet ingenium, salva iustitia, ut pax inter nos esset, adjuvare posset: tandem coacti rem ad iudicium omnipotentis Dei detulimus, ut suo nata, quid cuique deberetur, contenti essemus. In quo nos, sicut vobis, per misericordiam Dei victores existimus. Is autem victus, una cum suis, quo valuit, recessit. Hinc vero fraterno amore correpti, necnon et super populum Christianum compassi, persequi atque delere illos nolimus: sed hactenus, sicut et antea, ut saltem deinde cuique sua iustitia cederetur, mandavimus. At ille posthac non contentus iudicio divino, sed hostili manu iterum et me et hunc fratrem meum persequi non cessat. Insuper et populum nostrum incendiis, rapinis, caedibusque devastat. Quamobrem nunc necessitate coacti convenimus. Et quoniam vos de nostra stabili fide ac firma fraternitate dubitare credimus, hoc

A sacramentum inter nos in conspectu vestro jurare decrevimus. Non qualibet iniqua cupiditate illecti hoc agimus, sed ut certiores, si Deus nobis vestro adiutorio quietem dederit, de communi profectu simus. Si autem, quod absit, sacramentum quod fratri meo juravero violare presumpsero, ab subditione mea, necnon et a juramento, quod mihi iuratis, unumquemque vestrum absolvo. » Cumque Karolus hæc eadem verba Romana lingua perorasset, Lodhuwicus, quoniam major natus erat, prior hæc deinde se servaturum testatus est. *Pro Deo amur, et pro Christiano populo, et nostro commun saluamento dist di in awant, in quant Deus sawir et podir me dunat, si saluareto cist meon fradre Karlo, et in adiudha, et in cadhuna cosa, si cum om per dreit son fradre B saluar dist, in d quid il mi altre si fazet. Et abluodher nul plaid namquam prindrai, qui meon vol cist meon fradre Karle, in damno sit. Quod cum Lodhuwicus expleisset, Karolus Teudisca lingua sic hæc eadem verba testatus est. In Godes minna indultes [indintibes] Christianes soches ind unser bedhero gealt nisi [iusi] son thessioda ge grammor desso fraim so mir Got geuwis ei indi madh furgibit so hald ihtes an minan bruoedher woso manmit rehta sinan bruher scal inthi ulha zermig woson maduo, in dimit luheren in nothe inuit hinc nege gango sheminam vullon imb ces cadham uerhen. Sacramentum autem quod utrorumque populus quicque propria lingua testatus est, Romana lingua sic se habet: Si Lodhuwigs segrament que son fradre Karlo iurat, conservat, et Karlus meos sendra de suo par non lo stanit, si io returnar non lint pois, ne io ne veult cui eo returnar int pois in nulla aiudha contra Lodhuwig nun li iuer. Teudisca autem lingua: Oba Karl then eid then er sine no bruoedher L dhuwig gesnor gele istit, ind Ludhuwig min keiro then er imo gesnor forbrih chit, obi hina nes iou ven denne mag, noh ih, noh thero, noh hein themthes truenden mag wuidhar Karle imo ce solus tine wuidhht. Quibus peractis Lodhuwicus Rhenotenus per Spiram, et Karolus juxta Wasagum per Vullzumburg, Warmaciam iter direxit. Ætas autem, in qua præfatum exitum est praelium, fuit frigida nimis, et omnes fruges persero collectæ sunt. Autumnus vero et hiems naturalem ordinem peregerunt. Ac eadem die, qua prædicti fratres, necnon et primores populi, præfatum pepigerunt pactum, subsequente gelu nix multa cecidit. Stella comets mense Decembrio et Jannario, necnon et Febuario, usque prælatum conventum apparuit. Per Pisces centrâ ascendit, et inter signum, quod a quibusdam Lyra, a quibusdam vero Andromeda vocatur, et Arcturam obscuriorem, hoc concilio expleto defectit. His paucis de temporum siderisque serie delibatis, ad historiam tramitem revertamur. Cumque Warmatiam venissent, missos deligunt, quos protinus ad Lodharium, et in Aquitaniam [Saxoniam] mittunt: et horum, necnon et Karlemani adventum inter Warmatiam et Magouciam cum præstolaretur, statuunt.*

Illic quoque haud quaquam ab re, quoniam jo-

cunda ac merito notanda videntur de qualitate horum regum, et unanimitate qua interea sequebantur, pauca referre libet. Erat quidem utriusque forma mediocri, cum omni decore parca, et omni exercitio apta. Erat uterque audax, largus, prudens pariter et obsequens, omnemque praemissam nobilitatem excedebat fratrum sancta ac veneranda concordia. Nam convivia erant illis pene assidua, et quodcumque pretium habebant, hoc alter alteri perhumane dabat. Una domus erat illis convivii, et una somni. Tractabant tam pari consensu communia, quam et privata. Non quidquam aliud quilibet horum ab altero petebat, nisi quod utile ac congruum illi esse censebat. Ludos etiam hoc ordine saepe causa exercitii frequentabant. Conveniebant autem quocumque congruum spectaculo videbatur, et subsistente hinc inde omni multitudine, primum pari numero Saxonum, Wasconum, Austrasiorum, Brittanorum, ex utraque parte, veluti invicem adversari sibi vellet, alter in alterum veloci curru ruebat. Hinc pars terga versa protecti umbonibus, ad socios insectantes evadere se velle simulabant. At versa vice, iterum illos, quos fugiebant, persequi studebant: donec novissimè utrique reges cum omni juventute ingenti clamore, equis emissis hastis crispantes exsiliunt, et nunc hinc, nunc illinc terga dantibus insistunt. Eratque res digna pro tanta nobilitate, nec et moderatione, spectaculo. Non enim quispiam in tanta multitudine ac diversitate generis, uti saepe inter paucissimos et notos contingere solet, alicui

A aut laesionis aut vituperii quippiam inferre audebat.

His ita se habentibus, Karolomannus cum ingenti exercitu Bajuvariorum et Alamannorum ad patrem suum Mogontiam venit. Bardo vero, qui in Saxoniam missus fuerat, similiter fecit, nuntians quod Saxones mandata Lodharii spreverint, et quidquid Lodhuwicus et Karolus illis praeciperent, libenter id facere vellent. Lodharius quoque missos, qui ad se directi fuerant, inconsulte addire distulit. Quod tam Lodhuwicus quam et Karolus, necnon et universus exercitus, aegre tulerant; et quasi eadem ipsi ad illum pervenire possent, intendunt. Ergo xvi Kalend. Aprilis illis in partibus viam dirigunt, et Karolus quidem per Wasagum iter difficile ingressus, Lodhuwicus vero terram Rhenoque per Bingam, B Karolomannus autem per Einrichi ad Confluentem in crastinum hora fete diei sexta venerunt, protinusque ad Sanctum Castorem orationis causa pergunt. Missam audient, ac deinde eadem reges armati naves conscendunt, et Mosellam ocius trajiciunt. Quod cum Otgarius Mogontiae sedis episcopus, Hatto comes, Heriotus, caeterique viderunt, quos Lodharius ob hoc inibi reliquerat, ut illis transitum prohibuissent, timore perterriti, littore relicto, fugerunt. Lodharius quoque ut fratres suos Mosellam transisset in Sinciaco didicit, confestim et ipse abire et regno et sede non destitit, donec se super ripam Rhodani cum paucis, qui de sequi delibaverant, caeteris omissis, excepit. Qua finem secundi certaminis dedit Lodharius, terminetur liber tertius.

LIBER QUARTUS.

PRÆFATIO.

Non solum me, uti praefatum est, ab hoc opere narrationis quiescere delectat, verum etiam quo ab universa republica totus secedam, mens variis quætionibus referta, assiduis meditationibus anxia versat. Sed quoniam me de rebus universis fortuna hinc inde junxit, validisque procellis mœrentem vehit, qua portum ferat, imo vero penitus ignoro. Interim autem si aliquid tempus otiosum reperero, quid ob erit, si uti jussum est, facta principum procerumque nostrorum styli officio memoriae mandare curabo? Ergo huic rerum operi quarto insistam [assistam], et si in caeteris rebus futuris prodesse nequivero, saltem in his erroris nubeculam proprio labore posteris detergam.

Usque Lodhuwicus et Karolus Lodharium a regno suo abissis certis indicis cognovere, Aquis Palatium, quod tunc sedes prima Franciæ erat, petentes, sequenti vero die quid consultius de populo ac regno a fratre relicto agendum videretur, deliberaturi. Et primum quidem visum est, ut rem ad episcopos sacerdotesque, quorum aderat pars maxima, conferrent; ut illorum consulto, veluti numine divino, ha-

C rum rerum exordium atque auctoritas proderetur Et hoc illis, quoniam merito ratum videbatur, commissum est. Quibus ab initio gesta Lodharii considerantibus, quomodo patrem suum regno pepulerit, quoties populum Christianum perjurum sua cupiditas effecerit: quoties idem ipse hoc, quod patri fratribusque juraverat, frustraverit; quoties post patris obitum fratres suos exhereditare atque delere temptasset; quanta homicidia, adulteria, incendia, omnigenaque facinora universalis Ecclesia, sua nefandissima cupiditate perpessa sit; insuper autem neque scientiam gubernandi rempublicam illum habere, nec quoddam vestigium bonæ voluntatis in sua gubernatione quemlibet invenire posse, ferebant. Quibus ex causis non immerito, sed justo Dei omnipotentis iudicio, primum a prælio, et secundo a proprio regno fugam illum inlisse aiebant. Ergo omnibus unanimiter visum est, atque consentiunt, quod ob suam nequitiam vindicta Dei illum ejecerit, regnumque fratribus suis melioribus se jure ad regendum tradiderit. Verumtamen haudquaquam illis hanc licentiam dedere, donec palam illos percontati sunt, utrum illud per vestigia fratris eieci, an secundum Dei voluntatem regere voluisset. Respondentibus

autem, in quantum nosse ac posse Deus illis concederet, secundum suam voluntatem se et suos gubernare et regere velle, aiunt : « Et auctoritate divina ut illud suscipiatis, et secundum Dei voluntatem illud regatis, monemus, hortamur atque præcipimus. » Hinc autem uterque illorum duodecim e suis ad hoc opus elegit, quorum unus exstitit, et sicut illis congruum, ut inter illos hoc regnum divideretur, visum est, contenti sunt. In qua divisione non tantum fertilitas aut æqua portio regni, quantum affinitas et congruentia cujusque aptata est. Evenitque Lodhuwico omnis Frisia^a.....

Karolo vero ^b.....

Quibus peractis, quique illorum e populo, qui se secutus est, suscepit, ac sibi, ut deinceps fidelis esset, sacramento firmavit. Et Karolus quidem Mosam regnum suum ordinaturus trajecit : Lodhuwicus vero, Saxonorum causa Coloniæ petiit. Quorum casus quoniam maximos esse perspicio, prætereundos minime puto. Saxones quidem, sicut universis per Europam degentibus patet, Karolus Magnus imperator ab universis nationibus non immerito vocatus, ab idolorum varia cultura multo ac diverso labore ad veram Dei Christianamque religionem convertit. Qui ab initio tam nobiles, quam et ad bella promptissimi, multis indiciis persæpe claruerunt. Quæ gens omnis in tribus ordinibus divisa consistit. Sunt enim inter illos qui Edhilingi, sunt qui Frilingi, sunt qui Lazzi illorum lingua dicuntur. Latina vero lingua hoc sunt : nobiles, ingenuiles, atque serviles. Sed pars illorum, quæ nobilis inter illos habetur, in duabus partibus in dissensione Lodharii ac fratrum suorum divisa, unaque eorum Lodharium, altera vero Lodhuwicum secuta est. His ita se habentibus, cernens Lodharius quod post victoriam fratrum, populus qui cum illo fuerat deficere vellet, variis necessitatibus astrictus, quocunque et quomodocunque poterat, subsidium quærebat. Hinc rem publicam in propriis usibus tribuebat, hinc quibusdam libertatem dabat, quibusdam autem post victoriam se daturum promittebat. Hinc etiam in Saxoniam misit, Frilingis Lazzibusque, quorum infinita multitudo est, promittens, si secum sentirent, ut legem, quam antecessores sui tempore quo idolorum cultores erant, habuerant, eadem illis deinceps habendam concederet. Qua supra modum cupidi, nomen novum sibi, id est Stellingua imposuerunt; et in unum conglobati, dominis e regno pene pulsus, more antiquo, qua quisque volebat lege vivebat. Insuper autem Lodharius Nortmannos causa subsidii introduxerat, partemque Christianorum illis subdidit : quibus etiam, ut cæteros Christianos deprædarent, licentiam dabat. Igitur metuens Lodhuwicus, ne iidem Nortmanni, necnon et Sclavi, propter affi-

^a Sic vet. ex., quod nuper admodum quidam sic supplere tentavit : « Et Orientalia regna cesserunt, omnis scilicet Germania usque ad Rheni fluentia, et aliqua civitates trans Rhenum cum adjacentibus pagis. »

nitatem Saxonibus, qui se Stellinga nominaverant, conjungerent, regnumque sibi vindicaturi invaderent, et Christianam religionem his in partibus annullarent. Quamobrem, uti prætulimus, præmaxime... [Coloniæ] adiit, et in quantum valuit simul et cætera regni sui scandala, ne hoc nefandissimum malum sanctæ Dei Ecclesiæ deveniret, præcavit. Quibus expletis, Viridunensium civitatem Lodhuwicus per Teotonis villam, Karolus autem per Rhemensem urbem adeunt : quid deinceps agendum videretur, deliberaturi.

Per idem tempus Nortmanni Cotuwig deprædati sunt, inibique mari trajecto, Hamuig et Noibunnuig similiter depopulati sunt. Lodharius autem ut se supra ripam Rhodani recepit, navigio ejusdem fluminis fretus inibi resedit, quo undique quos valuit sibi in subsidium attraxit. Verumtamen legatum ad fratres suos dirigens mandat, si sciret, qua fieri posset, primores suos ad illos dirigere vellet de pace deliberaturos. Responsum est, mitteret quos vellet : facile quemlibet scire posse, qua illis deveniret esse. Ipsi vero uno eodemque itinere per Tricasinensium, Cadhellenensem adeunt urbem. Cumque Miliciacum venissent, Iosippus, Eberhardus, Egbertus, una cum cæteris a parte Lodharii, ad illos venerunt, dicentes quod Lodharius cognovisset se in Deum et illos deliquisse, nolletque amplius ut altercatio inter illos et Christianum populum esset. Si vellent, aliquid illi supra tertiam partem regni propter nomen imperatoris, quod illi pater illorum concesserat, et propter dignitatem imperii, quam avus regno Francorum adjecerat, augere facerent. Sin aliter, tertiam tantummodo partem totius absque Langobardia, Bajoaria, et Aquitania, illi concederent : regeretque quisque illorum, Deo favente, portionem regni sui prout melius posset. Frueretur alter alterius subsidio ac benevolentia, concederent pacem et leges invicem sibi subjectas, essetque inter illos Deo auctore, pax pacta perpes. Quod cum Lodhuwicus et Karolus audissent, et illis plebique universæ perplacitum esset, in unum una cum primoribus coeunt, ac quid de talibus acturi essent, gratanti animo conferunt. Aiebant se hoc in exordio dissensionis voluisse, et quamquam peccatis intervenientibus proficuum esse non posset, sæpe hoc illi mandatum fuisse. In eo tamen omnipotenti Deo gratias referebant, cujus tandem ope adjuti hoc promeruerant, ut frater illorum, qui semper pacem atque concordiam spreverat, Deo largiente tunc illam petebat. Verumtamen solito more ad episcopos sacerdotesque rem referunt, ut quocunque divina auctoritas id vertere vellet, nutu ipsius libenti animo præsto adessent. Quibus cum undique ut pax inter illos fieret melius videretur, consentiunt, legatos convocant, postulata

^b Sic vet., quod et idem nuper sic supplere conatus est : « Karolus vero accepit Occidentalia regna a Britannico Oceano usque ad Mosam fluvium, in qua parte ex tunc et modo nomen Franciæ remansit. »

concedunt. Cumque in divisione regni quatuor dies vel eo amplius morarentur, tandem visum est ut inter Rhenum et Mosam usque ad exortum Mosæ, ac deinde ad exortum Saugonnæ, et sic per Saugonnæ usque ad confluentem Rhodani, et sic deinde per Rhodanum usque in mare Tyrrhenum omnes videlicet episcopatus, abbatias, comitalus, fisco cis Alpihus consistentia, absque... illi in parte regni tertia offerrent. Et si hanc recipere renuat, quid cuique debeat, armis decernant. Quod quidem quamquam ultra quod justum ac congruum, ut quibusdam videbatur, inventum fuerit, per Conradum, Abbonem [Cobbonem], Adelhardum, et cæteros mandatum est. Ipsi vero interim, donec qui missi fuerant reverterentur, in eodem loco esse se decernunt, responsum Lodharii præstolaturi. Qui cum ad Lodharium venissent, repererunt illum paululum minus solito more animatum. Aiebat enim se non esse contentum in eo quod fratres sui illi mandaverant, quia æqua portio non esset: querebaturque insuper suorum, qui se secuti sunt, causam, quod in præfata parte quæ illi offerebatur non haberet unde illis ea quæ amittebant restituere posset. Quamobrem, ignoro qua fraude decepti, hi qui missi fuerant, augent illi supra definitam partem usque in Carbonarias. Insuper si hoc usque ad tempus, quod illis pariter conveniret, reciperet, jurant illi, quod tunc fratres sui jurejurando, prout æquius possent, regnum omne absque Langobardia, Bajoaria, et Aquitania, in tribus partibus dividerent, essetque super his sua electio, ut quam vellet harum acciperet, ac diebus vitæ suæ eandem illi concederent, in eo quod ille illis similiter faceret. Et hæc omnia si aliter non crederet, sacramento sic se facturos promitterent. Jurat etiam Lodharius sic se velle, ac sua ex parte sic perficere, in eo quod fratres sui, uti missi illorum tunc illi juraverant, adimplerent.

Igitur mediante Junio, feria videlicet quinta propter civitatem Madasconis, in insula quæ Ansilla dicitur, cum æquo numero priorum Lodharius, Lodhuwicus et Karolus conveniunt, et hoc sacramentum mutuo sibi juraverunt. Videlicet ut ab ea die et deinceps invicem sibi pacem conservare deberent, et ad placitum, quod fideles illorum inibi statuissent, regnum omne absque Langobardia, Bajoaria, et Aquitania, cum sacramento, prout æquius possent, in tribus partibus sui dividerent, electioque partium ejusdem regni esset Lodharii: et quique illorum partem, quam quisque acciperet, cuique deinde omnibus diebus vitæ suæ conservare deberet, in eo, si adversus fratrem et suos frater suus similiter faceret. Quo expleto, adhibitisque verbis pacificis, pacifice discedunt, ad castra redeunt, in crastinum de cæteris deliberaturi. Quamquam et ægre, vix tamen effectum est, ut usque ad conventum, quod in Kalendis Octobris condixerant, pacifice quisque in sua portione, quam vellet, esset. Et Lodhuwicus quidem Saxoniam, Karolus vero Aquitaniam ordinaturi, adeunt. Lodharius autem jam, ut sibi videbatur,

PATROL. CXVI.

A de electione regni partium securus, Arduennam venatu petit, omnesque primores suæ portionis populi, qui a se, dum a regno abiret, necessitate coacti desciverant, honoribus privavit. Lodhuwicus etenim in Saxonia seditiosos, qui se, uti præfatum est, Stellinga nominaverant, nobiliter, legali tamen cæde, compescuit. Karolus vero in Aquitaniam Pipinum fugavit. Quo latitante, nihil aliud notabile efficere valuit, præter quod Warinum quemdam ducem, cæterosque, qui sibi fidi videbantur, ob custodiam ejusdem patriæ inibi reliquit. Insuper Egfridus comes Tolosæ e Peppini sociis, qui ad se perendum missi fuerant, quosdam in insidiis cepit, quosdam stravit. Idemque Karolus ad placitum, quod cum Lodhuwico fratre suo Wormatiam condixerat, iter direxit. Cumque Metis pridie Kal. Octobris venisset, Lodharium in villa Theotonis reperit quo ante conductum placitum venerat, ac aliter quam statuerat, residebat. Quamobrem his, qui a parte Lodhuwici, necnon et Karoli, propter divisionem regni Metis residere debuerant, tutum minime videbatur, ut dum seniores sui in Wormatia, et Lodharius in Theotonis villa essent, illi Metis regnum dividerent. Distat enim Wormatia a Metis leuvas plus minus septuaginta. Theotonis autem villa plus minus octo. Occurrebat etiam, quod Lodharius in fratrum deceptione sæpe perfacilis promptusque exstiterat. Ideoque suam salutem illi credere haudquaquam, absque qualibet securitate, audebant. Ergo Karolus horum salutem consulens, ad Lodharium dirigit: mandat, quoniam aliter quam convenisset, venerat, et erat, si vellet ut missi fratris sui, necnon et sui, inibi una cum suis remanerent, daret illi obsides, ut de salute illorum fidus esset. Sin aliter mitteret ille missos suos Wormatiam ad illos, et illi quos vellet obsides illi darent: sin aliter, recederent a Metis pari spatio. Sin etiam et hoc nollet, in meditullio qua vellet, missi eorum convenissent. Non enim se tot nobilium virorum salutem negligere debere, dicebat. Erant quidem octoginta electi ex omni multitudine, omni nobilitate præstantes, quorum interitus ni præcaveretur, maximam sibi patrique suo posse inferre jacturam aiebat. Tum tandem pro commoditate omnium hinc inde visum est, ut confluentum missi illorum, centum decem videlicet, absque obsidibus convenirent, inibique regnum, prout æquius possent, dividerent.

Quo scilicet xiv Kal. Novembris convenientes, ne forte quoddam scandalum inter homines illorum qualibet ex causa oriretur, pars illorum, quæ a Lodhuwico, necnon et Karolo venerat, orientalem ripam Rheni metantes, quæ autem a Lodhario, occidentem, quotidieque ob commune colloquium Sanctum Castorem petierunt. Cumque ad regni divisionem, hi qui a Lodhuwico et Karolo missi fuerant variis querimoniis accessissent, quæsitum est, si quis illorum totius imperii notitiam ad liquidum haberet. Cum nullus reperiretur, quæsitum est, cur missi illorum illud in transacto spatio non circumiissent, et

illorum industria imbreuiatum esset. Cum et hoc ut fieret, Lodharium nolle reperissent, aiebant impossibile esse ignorantibus quiddam æqualiter dividere posse. Novissime autem quæsitum est, quoniam sacramento illud, prout æquius ac melius possent, nossentque, dividere deberent, si hoc sincere jurare possent, dum scirent quod nemo ignoranter id facere valeret. Et hoc quoque ad conferendum episcopis commissum. Qui hinc inde in basilicam Sancti Castoris convenientes, a parte Lodharii aiebant, si in sacramento quilibet deliquisset, hoc expiare posse, ac per hoc melius esset ut hoc facerent, quam diutius tot rapinas, incendia, homicidia, adulteria Ecclesia Dei pateretur. At contra hi qui a parte Lodhuwici, necnon et Karoli erant, aiebant, dum neutrum necesse esset, cur in Deum peccare deberent: melius esse ut firmaretur pax inter illos, mitterentque pariter per universum imperium, et imbreuiaretur, ac tum tandem iurare quod certum est absque periculo, æqualiterque dividere posse censebant. Sic quoque perjuriam cæteraque facinora devitare, ne cæca cupiditas impediret, posse firmabant. Ac per hoc nec se lædere in sacramento velle, nec cuiquam ut faceret licentiam dare, testabantur. Qua dissentientes, quique qua venerat, ad suos secesserunt. Hinc omnes in eadem domo convenerunt, a parte Lodharii dicentes, quod parati sacramentum et ad divisionem, uti iuratum fuerat, essent. At contra a parte Lodhuwici et Karoli similiter se velle, si possent, aiebant. Novissime autem, quoniam neuter quod alter volebat, absque seniorum suorum auctoritate, assentire audebat, statuunt ut pax inter illos esset, donec scire possent quid seniores sui horum recipere vellent. Et hoc fieri posse in Non. Novemb. visum est, usquequo pacis termino constituto discedunt. Qua quidem die factus terræ motus magnus per omnem pene hanc Galliam est. Eademque die Angilbertus vir memorabilis Centulo translatus, et anno post decessum ejus xxviii [xxix], corpore absque aromatibus indissoluto repertus est. Fuit hic vir ortus eo in tempore haud ignotæ familiæ. Madhelgaudus autem, Richardus, et hic, ex una progenie fuere; at apud Magnum Karolum merito magni habebantur. Qui ex ejusdem magni regis filia nomine Berchta Harnidum fratrem meum, et me Nithardum genuit. Centulo opus mirificum in honore omnipotentis Dei sanctique Richardi construxit: familiam sibi commissam mirifice rexit. Hinc vita cum omni felicitate defuncta Centulo, in pace quievit. His paucis de origine mea delibatis, ad historiam seriem redire libet.

Cum autem, ut præfatum est, reversi quique regi suo quæ invenerant nuntiassent, hinc inopia, hinc hieme instante, hinc etiam quod primores populi degustato semel periculo iterum prælium volebant, ac per hoc ut pax inter illos usque in vigesimo die post missam sancti Joannis firmaretur, assentiunt. Ad quam statuendam hinc inde primatibus populi Theotonis villam conflunt. Jurant, ut ipsi reges inter se interim mutuam pacem servare deberent. Et ut ne-

A quaquam quolibet modo omitteretur, ni in eodem conventu, ut æquius possent, omne regnum dividerent, essetque Lodharii, uti iuratum fuerat, partium electio ejusdem regni. Hinc quique qua libuit discessit, et Lodharius Aquis hiematum petiit, Lodhuwicus Bajoariam. Karolus autem uxorem ducturus Carisiacum venit. Eodem tempore Mauri a Sigenulfo fratre Sigibardi sibi causa subsidii inducti Beneventum invadunt. Eodem etiam tempore Stellinga in Saxonia contra dominos suos iterum rebellarunt, sed prælio commisso, nimia cæde prostrati sunt. Ac sic auctoritate interit, quod sine auctoritate surgere præsumpsit. Accepit quidem Karolus, uti præfatum est, in conjugio Hirmentrudem Vedonis et Ingeltrudis filiam, et neptem Adelhardi. B Dilexerat autem pater ejus suo in tempore hunc Adelhardum adeo, ut quod idem vellet in universo imperio, hoc pater faceret. Qui utilitati publicæ minus prospiciens, placere cuique intendit. Hinc libertates, hinc publica in propriis usibus distribuere suavit: ac dum quod quique petebat ut fieret, effecit, rempublicam penitus annullavit. Quo quidem modo effectum est, ut in hac tempestate populum, qua vellet facile divertere posset. Et hac de re Karolus præfatas nuptias maxime iniit, quia cum eo maximam partem plebis sibi vindicare posse putavit. Nuptiis quidem xvi Kal. Januarii expletis, Natalem Domini ad Sanctum Quintinum celebre peregit. Valentianus quoque, qui de fidelibus suis inter Mosam Sequanamque causa custodia remanere deberent, C ordinavit. Idem vero partibus Aquitaniam una cum conjugio anno 843 Incarnationis Domini in hieme iter direxit. Fuit autem eadem hiems præfrigida nimis ac diuturna. Languoribus insuper abundans necnon et agriculturæ, pecorique, apibusque satis incongrua.

Hic quique colligat, qua dementia utilitatem publicam negligat, privatisque ac propriis voluntatibus insaniat, dum ex utrisque Creatorem adeo offendat, ut etiam omnia elementa ejus vesaniæ contraria reddat: quodque hujusmodi exemplis pene adhuc omnibus notis perfacile probaturus accedam. Nam temporibus bonæ recordationis Magni Karoli, qui evoluto jam pene anno tricesimo decessit, quoniam hic populus unam eandemque rectam, ac per hoc viam Domini publicam iaccedebat, pax illis atque concordia ubique erat. At nunc e contra, quoniam quique semitam, quam cupit, incedit, ubique dissensiones et rixæ sunt manifestæ. Tunc ubique abundantia atque lætitia, nunc ubique penuria atque mœstitia. Ipsa elementa tunc cuique regi congrua, nunc autem omnibus ubique contraria, uti Scriptura divino munere prolata testatur: *Et pugnabit orbis terrarum contra insensatos* (Sap. iii). Per idem tempus eclipsis lunæ xiii [Al., xv] Kal. Aprilis contigit. Nix insuper multa eadem nocte cecidit, mœroremque omnibus, uti præfatum est, justo Dei iudicio incussit. Id propterea, inquam, quia hinc inde ubique rapinæ et omnigena mala sese inserbant, illinc aeris intemperies spem omnium bonorum eripiebat.